



Na ratunek gospodarce. Odbudowa, stabilizacja i kreowanie ścieżek rozwoju gospodarki w okresie od XIX do XXI wieku, t. 1-2, pod red. Tadeusza Janickiego i Marka Zawadki, Opole-Lubin 2024, ss. 232 i 399

Procesy gospodarcze zachodzące w XIX i XX wieku odmieniły wygląd wszystkich państw i społeczeństw świata. Ich przyczyny, przebieg i skutki są opisywane przez ekonomistów i historyków od czasów najdawniejszych do współczesności. *Na ratunek gospodarce...* to praca zbiorowa, której powstanie miało na celu uświadomienie złożoności i różnorodności dróg i idei ekonomicznych, ale też zachęcenie oraz zainspirowanie czytelników do własnych badań w tym kierunku. Dwa tomy obejmują artykuły, które zostały wygłoszone na konferencji w Lubinie w dniach 14-16 lipca 2023 roku. Jej organizatorami były Polskie Towarzystwo Historii Gospodarczej oraz Muzeum Historyczne w Lubinie.

Oba tomy opublikowane zostały pod redakcją prof. Tadeusza Janickiego, prezesa Polskiego Towarzystwa Historii Gospodarczej oraz dr Marka Zawadki, dyrektora Muzeum Historycznego w Lubinie. Miały one na celu ukazanie zmian gospodarczych mających miejsce od połowy XIX wieku, które warto poddać analizie wobec wpływu pandemii na funkcjonowanie świata. Tom I zawiera dziewięć artykułów o tematyce gospodarczej dotyczącej wydarzeń z XIX i pierwszej połowy XX wieku, w których autorzy podjęli takie kwestie jak wpływ zewnętrznych przedsiębiorstw na gospodarkę Rosji i przemysł w Ukrainie a także między innymi powstawanie instytucji banku centralnego oraz polityki rządów Drugiej Rzeczypospolitej odnośnie kredytowania przemysłu i działań wobec inflacji. Tom drugi natomiast składa się z czternastu tekstów poświęconych przede wszystkim czasom Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz III Rzeczypospolitej a dotyczą one między innymi stanu poszczególnych gałęzi przemysłu i handlu, polityki państwa polskiego wobec kryzysów gospodarczych i mieszkaniowych oraz oceniają zjawiska takie jak rola komunikacji czy zmiany w postrzeganiu wewnętrznych i zewnętrznych granic Unii Europejskiej na przestrzeni lat.

Pracę otwiera tekst *Kłęska Rosji w wojnie krymskiej i odwilż posewastopolska Aleksandra II – największy przełom dziejowy w gospodarce Rosji Romanowów* autorstwa Rafała W. Kowalczyka. Autor analizuje działania cara i jego otoczenia oraz ich wpływ na stan gospodarczy kraju. Zwraca uwagę na motywacje i decyzje, które doprowadziły carską Rosję do kapitalizmu, a w późniejszym etapie do polityki protekcyjno-prohibicyjnej. Podkreśla także wagę „złotych cel” i inwestycji w kolej, jako drogi ku rozwojowi wschodnich ziem państwa, a także podnosi kwestię

polityki monetarnej, inwestycji państw zachodnich oraz zniesienia pańszczyzny jako kluczowych dla rozwoju gospodarczego kraju.

Ze względu na kryzysy mające miejsce u schyłku epoki nowożytnej i w XIX wieku zaczęto poszukiwać struktur umożliwiających ograniczanie ich skutków. *Bank centralny jako podmiot sieci bezpieczeństwa finansowego a kryzysy finansowe w XVI-II i XIX w.* Cecylii Leszczyńskiej poddaje analizie proces powstawania instytucji banków centralnych i kształtowania się ich roli. Autorka, po krótkim wprowadzeniu teoretycznym, analizuje powody kryzysów i działania podejmowane w celu ich zwalczania, a także zwraca uwagę na ewolucję pozycji i zadań banków centralnych w poszczególnych państwach, w tym wnikliwie i dogłębnie analizuje funkcję kredytodawcy tej ostatniej instancji.

Artykuł Iryny Shandry *Polscy inżynierowie w rozwoju przemysłowym wschodniej Ukrainy w okresie od drugiej połowy XIX w. do początku XX w.* skupia się na wykwalifikowanej kadrze znad Wisły, która przybyła i pracowała w dynamicznie rozwijającym się przemyśle w okręgu Doniecko-Dnieprowskim. Autorka zwraca uwagę na różnicę w ich odbiorze przez ówczesnie żyjących Ukraińców oraz tłumaczy pochodzenie tych zależności. Opisuje także ich skuteczność oraz wpływ na przedsiębiorstwa którymi zarządzali. Doceniona została także działalność społeczno-kulturalna polskich inżynierów oraz wprowadzenie atmosfery partnerstwa, która miała bardzo duży wpływ na powodzenie operacji uprzemysłowienia tego regionu.

Piotr Franaszek w artykule *W trosce o rozwój nowoczesnego górnictwa naftowego w Galicji* podnosi kwestię rozwoju przemysłu naftowego od 1853 do 1919 roku. Opisuje genezę działalności Ignacego Łukasiewicza, początkowy brak modernizacji i kryzys, który był tym spowodowany. Zakończyło ten okres dopiero przywiezienie do Galicji kanadyjskiej metody wiertniczej przez zagraniczną spółkę w 1883 roku. Szybki wzrost wydobywania, wręcz skokowy, w następnych latach spowodował znaczny wzrost zatrudnienia oraz rozwój technologiczny. Franaszek zwraca jednak uwagę na kryzysy związane z nadprodukcją oraz zawodnieniem szybów z roku 1911 i omawia działania podejmowane przez przedsiębiorców, którzy potrafili ostatecznie wypracować pozytywne rozwiązania. Niestety przemysł naftowy znacznie podupadł na skutek działań prowadzonych podczas pierwszej wojny światowej oraz walk o kształt granic Drugiej Rzeczypospolitej.

Początki istnienia niepodległego państwa polskiego po pierwszej wojnie światowej naznaczone są wieloma problemami a jednym z najczęściej podnoszonych i analizowanych jest kwestia ujednolicenia gospodarczego i opanowania inflacji. Wojciech Morawski w artykule *Ministrowie Skarbu II Rzeczypospolitej w walce z inflacją* ocenia pozytywnie sprawne i skuteczne wprowadzenie i częściowe ustabilizowanie marki polskiej jako tymczasowej waluty nowonarodzonego państwa, krytykuje jednakże opieszałość rządzących (władzy wykonawczej) w walce z inflacją a następnie z hiperinflacją. Autor opisał ponadto działania poszczególnych ministrów skarbu i ich próby reform analizując zarówno skuteczność, jak też odbiór społeczeństwa. Profesor najwięcej uwagi poświęcił reformie walutowej Władysława Grabskiego rozpisując jej założenia, proces implementacji i wyniki.

Artykuł *Kredytowanie przemysłu w latach 1918-1949 w Polsce* Sylwii Straszak-Chandohy opisuje, kluczową dla odbudowy przemysłu, działalność banków.

Autorka przedstawia podejście poszczególnych rządów do kwestii etatyzmu i kredytowania poszczególnych przedsiębiorstw. Opisuje i analizuje także poszczególne okresy w historii gospodarczej dwudziestolecia międzywojennego, zwracając uwagę przede wszystkim na reakcję państwa na przedłużający się w Polsce kryzys lat trzydziestych XX wieku. Artykuł podnosi również kwestię wzrostu gospodarczego w latach 1935-1939, a także w pierwszych latach po II wojnie światowej, gdy możliwości Narodowego Banku Polskiego oraz innych banków państwowych zostały wykorzystywane na rzecz odbudowy kraju.

Kamil Kowalski w swoim artykule poddaje analizie „Emergency Conservation Work Act” z roku 1933. *Cywilny Korpus Ochrony przyrody jako instrument polityki Nowego Ładu Franklina D. Roosevelta* opisuje dojście do władzy wspomnianego w tytule kandydata Partii Demokratycznej i jego głębokie reformy w latach 1933-1939, które były odpowiedzią na kryzys światowy. Autor skupia uwagę przede wszystkim na nowopowstałym Cywilnym Korpusie Ochrony Przyrody, który nie tylko znacząco poprawił stan amerykańskich zasobów przyrody, ale także wydatnie wpłynął na morale, zapewniając młodym Amerykanom tymczasową pracę i wyciągając ich z bezczynności.

Działalność Kieleckiej Izby Rolniczej nad podniesieniem kultury rolnej w regionie w latach 1933-1938 autorstwa Elżbiety Słabińskiej opisuje stan rolnictwa w województwie kieleckim w latach trzydziestych XX wieku. Autorka szczegółowo analizuje zmiany w strukturze agrarnej i zatrudnieniu a także charakteryzuje rynki zbytu poszczególnych powiatów. Następnie przechodzi do kwestii Kieleckiej Izby Rolniczej, omawiając jej założenia, skład oraz oceniając jej działalność na bazie sprawozdań. Autorka zwraca uwagę, że mimo, iż wiele działań można oceniać pozytywnie, to nie odcisnęły one znaczących zmian na regionie ze względu na niewielką skalę i powolność, spowodowane niechęcią rolników do modernizacji, niskimi nakładami finansowymi ze strony państwa oraz niewystarczającą ilością wykwalifikowanych specjalistów.

Tom I kończy artykuł Marka Zawadki *Ścieżki modernizacji gospodarki Związku Sowieckiego w latach II wojny światowej*. Autor zwraca uwagę na zależność Imperium Rosyjskiego, a później ZSRS, od finansów z państw zachodnich oraz ich technologii, której dostępność znacząco wzrosła po wprowadzeniu paktu handlowego z 19 sierpnia 1939 roku. Gdy Związek Sowiecki został zaatakowany przez III Rzeszę, bardzo szybko, z inicjatywy aliantów, podpisał umowy ze Stanami Zjednoczonymi oraz Wielką Brytanią. Autor opisał założenia programu Lend-Lease na poszczególnych etapach a następnie przeanalizował drogi dostarczania towarów do ZSRS. Zarówno współpraca z Niemcami, jak i aliantami zapewniały Sowietom dostęp do nowoczesnych technologii i podniosły poziom wykształcenia ich obywateli. Pozytywny wpływ na rozwój przemysłu radzieckiego miały także wywózki wykształconych mieszkańców podbitych ziem do zakładów położonych w głębi Związku Sowieckiego. W konsekwencji współpraca z krajami zachodnimi znacznie poprawiła kondycję gospodarki oraz przyczyniła się do modernizacji Armii Czerwonej.

Tom II rozpoczyna artykuł Jakuba Kujawy *Drogi i bezdroża polityki mieszkaniowej w okresie odbudowy i transformacji polskiej gospodarki w XX w.* Omawia on decyzje państwa polskiego i skutki jego działań wobec problemów związanych

z niedoborem mieszkań, które pojawiły się przede wszystkim w latach 1918-1924, 1944-1949 i 1990-1997 i były spowodowane zniszczeniami wojennymi oraz transformacją gospodarczą. Praca została podzielona na podstawie kategorii tematycznych i pod poszczególnymi zagadnieniami zostały poddane analizie czynności podejmowane przez poszczególne rządy w celu walki z kryzysem.

Czy możemy mówić o osuwaniu niemieckich fabryk? Stosunek osadników do krajobrazu przemysłowego Dolnego Śląska w latach 1945-1949 Kacpra Rosner-Leszczynskiego podnosi ciekawą i niespotykaną często kwestię odbioru zastanej (nowej) rzeczywistości przez przybyłych na ziemię odzyskane przesiedleńców. Bazując na relacjach autor analizuje proces akceptacji niemieckich pozostałości na omawianym obszarze, zachęcając do kontynuowania badań nad tematem.

Mateusz P. Adamczyk w artykule *Splądrowane miasto – od prosperity po głęboką zapaść gospodarczą. Wpływ sowieckich demontaży i szabru na przemysł Bierutowa po 1945 r.* opisuje stan przedsiębiorstw funkcjonujących w Bierutowie na Dolnym Śląsku od XIX wieku do czasów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Autor ukazuje jak mocno uprzemysłowione miasto, w którym znajdowały się m.in. bardzo dobrze funkcjonująca cukiernia, nowoczesna przędzalnia czy dwa browary, upadło po grabieżach dokonanych przez żołnierzy Armii Czerwonej oraz niewielkie zaangażowanie władz lokalnych w jego odbudowę. Artykuł mimo, iż w teorii dotyczy wąskiego zagadnienia, bardzo dobrze ukazuje losy miasta, któremu nie powiódł się tzw. „cud gospodarczy” na ziemiach odzyskanych.

Przemysł drzewny w rozwoju gospodarczym Dolnego Śląska na tle Polski w latach 1945-1989 autorstwa Adriany Mertty-Staszczak analizuje państwową gospodarkę leśną na terenie tzw. Ziem Odzyskanych i jej wpływ na poszczególne gałęzie przemysłu. Autorka zwraca uwagę na niską wydolność przemysłu drzewnego spowodowaną zacofaniem technologicznym i złą organizacją pracy.

Praca Krzysztofa Popińskiego *Zatrudnienie absolwentów szkół wyższych w Polsce w latach 1950-1989* jest analizą procesu wdrażania oraz skuteczności systemu ogólnie narzuconej liczby studentów poszczególnych kierunków akademickich oraz kwestii możliwych wyborów miejsca zatrudnienia przez absolwentów. Autor ukazuje brak umiejętności odpowiedniej oceny potrzeb przedsiębiorstw i niezdolność do umiejętnego wykorzystywania wykształconej młodzieży. Po wstępie artykuł został podzielony na podrozdziały, które można domyślnie podzielić na dwie grupy. Pierwszą i obszerniejszą z nich stanowią te omawiające stan zatrudnienia absolwentów w poszczególnych okresach, natomiast drugą omówienie go pod względem kierunków kształcenia.

Robert Klementowski artykułem „*Klucz do nowej epoki*”. *Początki planowania i rozwoju atomistyki w świetle działań Państwowej Rady do spraw Wykorzystywania Energii Jądrowej* stara się przedstawić proces tworzenia się, ale też osiągnięcia polskiej atomistyki na bazie dokumentów z posiedzeń nowo powołanej instytucji nadzorującej – Państwowej Rady do Spraw Wykorzystywania Energii Jądrowej. Opisuje poszczególne etapy badań, czynniki społeczne i gospodarcze, które wpływały na systematyczne opóźnianie powstania pierwszej polskiej elektrowni atomowej w Żarnowcu na Pomorzu i doprowadziły ostatecznie do porzucenia tych planów.

Joanna Jaroszyk oraz Paweł Grata wspólnie opracowali artykuł *Dwa kryzysy, dwa systemy, dwie drogi – gospodarki Hiszpanii i Polski w drugiej połowie lat*

pięćdziesiątych w XX wieku. Poddali analizie źródła kryzysów mających miejsce w pierwszym dziesięcioleciu po zakończeniu drugiej wojny światowej oraz skrajnie różne podejścia ówczesnych rządów do napotkanych problemów, dzięki którym Hiszpania startując z podobnego poziomu w roku 1960 zdołała wypracować dwukrotnie wyższe, od polskiego, PKB *per capita* w roku 1989.

Koncepcje ekonomiczne i polityka gospodarcza Karla Schillera wobec recesji gospodarczej w RFN w latach 1966-1972 autorstwa Tadeusza Janickiego to tekst opisujący życie oraz karierę Karla Schillera, a następnie przedstawiający drogę obroną przez ministra gospodarki w rządzie Kurta Kiesingera wobec recesji gospodarczej, która nastąpiła w połowie lat sześćdziesiątych XX wieku, po dwudziestu latach stabilnego rozwoju państwa zachodnioniemieckiego. Jego reformy, takie jak ustawy o kredytowaniu przedsiębiorstw, planowanie średniookresowe czy programy koniunkturalne skutecznie rozpędziły gospodarkę i zostały określone przez autora jako bazujące na ideach ordoliberalizmu i keynesizmu. Autor ukazuje, że mimo popularności idei Keynesa w krajach Europy Zachodniej od końca II wojny światowej, dopiero reformy Schillera wprowadziły je w RFN, a użycie ich w połączeniu z ordoliberalizmem przy sprzyjającej koniunkturze prowadziło do stabilnego i szybkiego rozwoju, a mimo szybkiego kryzysu i rezygnacji ze stanowiska w lipcu 1972 roku, w przyszłości wobec problemów odwoływano się do jego idei.

Mikołaj Sołkiewicz w artykule *Wybrane problemy handlu zagranicznego PRL w latach 1970-1980 w obszarze elektroniki* określił przyczyny klęski w ekspansji na zachodnie rynki polskich przedsiębiorstw podczas dekady rządów Edwarda Gierka. Przeanalizował szczegółowo powody, wyróżniając problemy systemowe, brak kwalifikacji i nastawienie pracowników na korzyści osobiste.

Rybołówstwo bałtyckie PRL w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX w. Próba ratunku czy permanentna zapaść Mateusza Kubickiego jest analizą przedsiębiorstw polskich zajmujących się połowem ryb na Bałtyku. Autor zwraca uwagę na problemy przemysłu spowodowane brakiem rozwoju floty, wyeksploatowaniem zasobów dorsza oraz odbijających się na finansach firm kryzysach innych branż.

Marcin Szymański w tekście *Prywatyzacja celem czy środkiem? Próba oceny pierwszego etapu denacjonalizacji w Polsce w latach 1989-1994* przeanalizował przemiany gospodarcze państwa polskiego i postarał się udowodnić, że twórcy planu reform na czele z Leszkiem Balcerowiczem mogli załagodzić skutki terapii szokowej stosując się do zasad zawartych w treści poradnika Emanuela Savasa *Prywatyzacja. Klucz do lepszego rządzenia*. Zwraca uwagę na kompletne zignorowanie polskich reformatorów zaleceń Amerykanina w kwestii takich jak uprzednie określenie celów prywatyzacji, odpowiednie zasady selekcji przedsiębiorstw do prywatyzacji czy faworyzacja przedsiębiorstw prywatnych przejawiająca się m.in. nałożeniem dodatkowych opłat na te państwowe, które jego zdaniem znacząco mogłyby załagodzić zapaść gospodarczą, która nastąpiła w pierwszych latach po wprowadzeniu reform.

Artykuł *Między atrofią a imperatywami nowego otwarcia. Giełdowy rynek towarowy w Polsce w latach 1990-2023* Wojciecha S. Kowalskiego poddaje analizie kondycję rynku towarowego na przestrzeni pierwszych trzech dekad Trzeciej Rzeczypospolitej oraz stara się określić jego dzisiejszą pozycję, a także próbuje znaleźć odpowiednią dla niego drogę, która doprowadziłaby do jego rozwoju. Autor nie

zgadza się z tezą, iż polska giełda towarowa znajduje się w atrofii i zachęca do poszukiwania oraz podejmowania prób wykorzystywania nadchodzących możliwości wynikających z procesów zachodzących w europejskiej i światowej ekonomii.

Svitlana Kravchenko w artykule *Rola informacji i komunikacji w zażęgniwyaniu kryzysów XXI stulecia* stara się ukazać kluczowość sprawnego wykorzystywania mediów do kształtowania odpowiedniego wizerunku i uczuć wśród odbiorców. Autorka wskazuje, że idea systematycznego i szczerego informowania obywateli o sytuacjach kryzysowych w Europie pojawiła się wraz z oswojeniem się przez państwa z systemami demokratycznymi. Wskazuje ona także, że powinno się przykładać dużą wagę do pozycji i rodzaju medium, przez które nadawane są komunikaty do społeczeństwa, a także wykorzystywać postacie niezależnych ekspertów o niezachwianym autorytecie. W artykule opisana została chronologia, którą powinny zachować sztaby planując skuteczną kampanię informacyjną.

W ostatnich latach dyskusję wzbudziły wydarzenia na temat dopracowania i przededefiniowania poszczególnych umów unijnych, odnoszących się do granic państw Unii Europejskiej. Kwestię tę przeanalizowała Emilia Jankowska-Ambroziak w kończącym pracę zbiorową artykule *Kryzys funkcjonowania wewnętrznych i zewnętrznych granic Unii Europejskiej*. Autorka stara się określić zmiany w opinii publicznej oraz w dyskursie politycznym na temat wydarzeń mających miejsce na granicach wewnętrznych oraz zewnętrznych Unii w ostatnich dziesięciu latach, a także poddaje negatywnej ocenie jej działania.

Omówiona praca zbiorowa zawiera ciekawe i zróżnicowane tematycznie artykuły, które z pewnością mogą zainspirować czytelnika do własnych studiów, analiz i badań naukowych. Prace Rafała W. Kowalczyka, Wojciecha Morawskiego czy Svitlany Kravchenko zapewniają podstawową wiedzę w kwestiach, których dotyczą oraz stanowią solidną podstawę dla wstępnie zainteresowanych tematem czytelników. Natomiast te poświęcone poszczególnym zjawiskom bądź organizacjom jak interesująca publikacja Kacpra Rosner-Leszczyńskiego na temat poglądu społeczeństwa na zastany na Ziemiach Odzyskanych krajobraz przemysłowy, pozwala poznać nieistniejący w świadomości przeciętnego historyka, o obywatelu nie wspominając, aspekt psychologii osiedleńców. Za ciekawą uznają również pracę Joanny Jaroszyk i Pawła Graty, którzy korzystając z możliwości odniesienia się do działań rządu hiszpańskiego klarownie ukazali błędne decyzje podjęte przez komunistyczne władze wobec kryzysu lat pięćdziesiątych XX wieku. Osobiście natomiast uznają prace Adrianę Merty-Staszczak czy Mateusza Kubickiego za mniej interesujące, ze względu na tematykę i formę.

Konkludując uważam, że praca ta jest pozycją po którą warto sięgnąć poszukując wiedzy ogólnej na temat procesów mających miejsce w XIX i XX wieku, bądź też poszukując informacji na określone tematy takie jak rybołówstwo czy międzynarodowy handel elektroniką w latach 1970-1980, które zostały poddane analizie przez autorów w poszczególnych artykułach.

JULIUSZ DUDZIK

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
xanq124@gmail.com